

Mediumina antiikin agora

Seija Ridellin artikkeli "Median julkisuustiloja kartoittamassa: Julkisuuden journalistinen tuottaminen ja kommunikatiivisuuden haaste" (*Tiedotustutkimus* 27:2) oli hyvä avaus. Luonnossakin kahden elinpiirin raja-alue tuottaa kaikkein monimuotoisimman elämän. Niin tässäkin viestinnän tutkimuksen ja kulttuurimaantieteen rajapinta vaikuttaa hedelmälliseltä. Yritän tässä viedä keskustelua aiheesta hitusen eteenpäin.

Lähtökohtani on tietyllä tapaa Marshal McLuhanin ideoissa. McLuhan katsoi, että viestintävälineet ovat aistiemme laajentumia ja jatkeita; näin ajatellen televisiokamera olisi maapallon toiselle puolelle ulotettu silmämme. Voidaan lisätä, että mediumit eivät ole vain aistiemme jatkeita, vaan koko kehomme jatkeita. Megafonilla tai puhelimella puhut kauemmaksi kuin ilman apuvälinettä; kepillä ulotut pitemmälle. Tästä seuraa varsin luontevasti ajatus, että itse asiassa kehomme on se alkuperäinen mediumi, jolla meidät on varustettu. Aionkin tarkastella tässä McLuhaniin verraten käänteisesti, millainen keho on mediumina ja millaisia antiikin *agora* sekä eräät muutkin "luonnolliset" tilat ovat mediuimeina. Metaforisen mallintamisen suunta ei tässä ole vanhasta mediasta uuteen, vaan pareminkin uudesta vanhaan.

Yleensä ajatellaan, että ilman apuvälineitä torilla pauhaava ihminen on median, välityksetön ja edellytyksetön. Useinkaan tätä "luonnollista asetelmaa" ei pysähdytä analysoimaan, ja se seuraa refleктоimattomana julkisuusteoriaankin. Tässä sen sijaan ajattelen, että agora on mediumi ja että kaikki mediumit ovat kuin metaforia: ne korostavat, suosivat joitakin puolia ja samalla väheksyvät, tekevät mahdottomaksi toisia asioita. Mikään media ei ole viaton, vaan kaikilla jonkinlainen *bias*, painotus, yksipuolisuus. Agora asettaa vaatimuksia ja edellyttää viestijöiltä yksiä asioita, toiset tilat ja toiset mediumit asettavat puolestaan toisenlaisia vaatimuksia. Tarkoitukseni on tehdä näkyväksi näitä tilojen ominaisuuksia.

Ensin pieni tietoisuus "keskustelualueesta" nimeltä agora ;-)

• • •

Tervetuloa Ateenan Agora® "demokratian kehto" -keskustelualueelle! Kokoon-tumistapana tällä keskustelualueella on vain ja ainoastaan flesh meeting eli IRL (in real life), joten sorry, et voi samalla olla kotona kokkaamassa fetasalaattia. Tämän keskustelualueen tarkoituksena on yhteisistä asioista päättäminen ihan oikeasti (IRL) ja kaikessa vakavuudessaan, joten viihdetarkoituksissa liikkuvat älkööt vaivautuko. Puheenvuorojen toivotaan olevan viileän järjellisiä, harkittuja

ja pitemmän mietiskelyn tulosta. Läimintä (flaming) on ehdottoman epäsuotavaa ja siitä seuraa sanktioita. Muissa kuin omissa rooleissa ja roolivaatteissa esiintyminen on kiellettyä. Osallistuminen on vapaata ja toivottua kansalaiskerhoon kuululle. Maksu suoritetaan sotapalveluksena. Kerhoon pääsyn edellytyksenä on hakijan vapaus taloudenpidon ja työn kaltaisista ikävistä rasituksista sekä tietenkin riittävät retoriikan ja dialektiikan opinnot. Ehtoja täyttämättömille kuten naisille, orjille ja muukalaisille ei voida valitettavasti myöntää kerhon jäsenyyttä.

Agora® -alueella viestien lähettäminen ja vastaanottaminen tapahtuu kehon biologisilla laitteistoilla. Osallistujien täytyy olla varustettuja toimivalla korva® -nimisellä auditiivisella laitteella ja suu® -merkkisellä äänentuottamisjärjestelmällä. Varustuksena saa mielellään olla myös silmä® -merkinen visuaalinen laitteisto. Työkielenä on kreikka. Väliaineena toimii operaattori ilma®, joka on siitä kätevä, että se välittää sekä puhutun että visuaalisen informaation, mikä ei onnistu kaikissa mediumeissa. Ikävä kyllä lähetys on vastaanotettavissa vain lähetysaseman välittömässä läheisyydessä jatkuvana lähetysvirtana eikä sitä voida ajaa ulos toistamiseen. Osallistuminen keskusteluun on säänneltyä ja oman viestin lähetykseen on pyydettävä lupa moderaattorilta käsi® -laitteella indikoimalla. Puhenvuoroja myönnetään ajallisen jonotuksen perusteella, ei esimerkiksi ikä- tai statusjärjestyksessä.

Yhteyden tarjoava ilma® on eräistä muista mediumeista poiketen kaksi- tai useampisuuntaisen viestinnän mahdollistava välittäjä. Dialogi ja interaktiivisuus ovat mahdollisia. Ilma® on freeware -tuote, jonka käyttö ei edellytä maksamista eikä rekisteröitymistä. Agora® -meetingissä myös yleisön jäsenet voivat kommentoida vierustovereilleen muiden viestejä. Myös visuaalisesti Agora® on symmetrinen, niin että kaikki näkevät toisensa reaaliaikaisesti. Ei siis niin, että jotkut tarkkailisivat keskustelua katveesta ja osallistuisivat siihen anonyymipalvelimen kautta. Bulvaanien käyttöä on tosin ajoittain todettu, mutta se on pelinsääntöjen vastaista. Agora® -keskustelualueella viestijät ovat tunnistettavissa. Autentikaatio tapahtuu tässä mediassa biometrisesti kasvopiirteiden ja äänen karakteristiikan avulla.

Kommunikaatio tapahtuu ilma® -välitteisesti niin, että puhuja tuottaa ääntölaitteillaan moduloitua värähtelyä, joka siirtyy ilma®teitse toisten osallistujien korva® -laitteille. Samanaikaiset vertaislähetykset voivat häiritä päälähetystä, joten niitä pyritään välttämään ja ainakin lähetysteho on pidettävä alhaisena. Päälähetysten esiintyjän on syytä pitää lähetysteho niin suurena, että lähetys tulee perille häiriöttä. Riittävän suuren kuuluvuuden takaamiseksi suositellaan Demosthenes® -harjoitusohjelman läpikäymistä hyvissä ajoin ennen tapahtumaa. Jälkikaikuaika on lyhyt, joten kirkko® -tyyppistä harvatahtista lähetystä ei tarvita.

• • •

Julkisuusteoriaa on elähdyttänyt se, että agoralla järkeily tapahtuu ”läpinäkyvästi”, julkisesti kaikkien nähtävissä, ei piilossa: ajatellaan että ihmiset ovat välittömästi, välityksettömästi yhteydessä toisiinsa. Kaikilla asianosaisilla on pääsy ja sananvapaus paikalla. Torin vastakohta on salainen hämärä huone, jossa harvat kuiskuttelevat ja päättävät asioista salassa monilta. Keskusteluun ja päätöksentekoon eivät voi kaikki tasa-arvoisesti vaikuttaa, eivätkä päätökset tule yleiseen tietoon ja jää yleiseen muistiin. Torin vastakohta on perinteisesti ollut myös kodin ja perheen intiimi alue, jonka sisäiset asiat eivät kuulu julkiseen keskusteluun. Tosin nykyään populaarijulkisuus täyttyy nimenomaan julkisten yksityisasioiden päivittelemisestä.

Keskinäinen tunnistautumisen agoralla on kiinnostava diskursсиеettinen kysymys. Esimerkiksi kirjallisessa julkisuudessa biometristä tunnistausta ei ole, joten henkilöllisyyden salaaminen tai toisena esiintyminen on mahdollista. Internetin keskustelupalstoille taas on jopa tunnusomaista, että siellä voidaan esiintyä kenenä hyvänsä. Tunnistamattomuuden etuna on, että aroistakin asioista pystytään puhumaan julkisesti. Haittapuolena ovat ”trollit”, jotka sekaantuvat keskusteluun muka asiallisina keskustelijoina, mutta joiden pyrkimyksenä itse asiassa on vain pitää hauskaa muiden kustannuksella ja tuhota mielekäs keskustelu. Naamioitumisen mahdollisuus ja tieto siitä, ettei tekosistaan tarvitse joutua tilille, voi ruokkia vastuuttomuutta. Vakavien keskustelijoiden ja trollien ero on intentioissa: toiset tähtäävät päätöksen tekemiseen, toiset taas hakevat hupia.

Agoralla siis esiinnyttään tunnistettavina. Yleensä puhujat tunnetaan ennestään hyvin. Aristoteles edellytti *Retoriikka* -teoksessaan, että hyvässä puheessa on sekä logos, paatos että eetos kunnossa. Logos viittaa järkipäiseen perusteluun. Paatos on yleisön tunteisiin vetoamista, tunnetilan säätelyä, kiihottamista tai rauhoittelua. Eetos viittaa puhujan ominaisuuksiin: mikä on puhujan status ja arvo, millainen on puhujan luonne, mistä hän on kotoisin, mikä on hänen intressinsä asiassa. Eetos on itse asiassa puhujaa koskevaa metatietoa, jonka avulla hänen viestiään voidaan arvioida. Tuttu puhuja tiedetään luonteeltaan rauhalliseksi ja harkitsevaksi tai sitten kiihkoilijaksi. Samoin tiedetään, mitä sukua ja millaisia intressejä hän edustaa. Tiedetään, onko hän tosikko vai irvailija. Onko hän rehellinen ja vakaa vai lipevä ja tuuliviiri. Niin ikään tiedetään, millaisia kantoja hän yleensä ottaa asioihin. Internetin keskustelualueella käytetään vakiintuneen nimimerkin sijaan joskus toista nickiä nimenomaan siinä tarkoituksessa, ettei viestiin suhtauduttaisi vakiintuneiden ennakkoluulojen pohjalta.

Sisältöjen ohella puheen sävystä ja voimakkuudesta välittyy myös vihaisuus, pelokkuus, rauhallisuus. Äänenkorkeus kantaa merkitystä: indeksisenä merkinä matalammat äänet tulevat yleensä aikuisemmasta ja isommasta kohteesta, kun taas kimeämmät äänet pienemmästä puhujasta, ehkä lapsesta. Niinpä saadaksesen enemmän auktoriteettia myöhempien aikojen poliitikko Margaret Thatcher opetteli puhumaan matalammalla äänellä.

Agora on myös visuaalinen mediumi. Televisio tuo puhujan kasvot puolen metrin korkuisena lähietäisyydelle, mutta agoralla on toisin. Televisiossa pienetkin tunteen värähdykset näkyvät selvästi, ja näyttelijät kertovat, että pelkkä ajatteleminen riittää tuottamaan erottuvia ilmeitä. Erityisesti voidaan välittää tunteisiin liittyviä sanattomia viestejä. Agoralla sen sijaan puhuja on kaukana, yksityiskohdat erottuvat huonosti. Niinpä amfiteatterissa korostettiin meikillä rasakaasti piirteitä ja puhujan kokoa isonnettiin koturneilla. Kansankokouksessakin isosta koosta, karkeista piirteistä, lihaksikkaasta vartalosta, kauneudesta ja ko-meudesta olisi hyötyä. Agora sallii yleisöön vetoamisen kehon seksuaalisilla merkeillä. Joltakin näyttämällä on merkitystä agora-mediumissa; television kaltaisessa välineessä siitä voi tulla suorastaan pääasia.

Eri mediu-meilla on myös erilainen muisti. McLuhanlaiseen perinteeseen kuuluva Walter Ong on todennut, että oraalisisessa kulttuurissa viestintä on välitön tapahtumanluonteinen ilmiö, ei esineen kaltainen ilmiö kuten kirjallisessa kulttuurissa. Agorallakin puhe niin sanotusti virtaa streaming-tekniikalla ja siitä jää jälkiä vain ihmisten muistiin. Ongin mukaan oraalisisessa kulttuurissa muistaminen on ongelma, kun tieto uhkaa jatkuvasti vaipua unohduksiin. Agoralla poliittiset puheet säilöttiin hyvin monen ihmisen muistiin, joten järjestely oli memoteknisesti kätevä. Tosin ihmisen muisti toimii niin luovasti, ettei siihen ole luottamista. Kirjoitustaito, joka teki tuloaan antiikissa, oli mullistava muistamisen. Platon arvosteli kirjoittamista siitä, että moiseen ulkoiseen muistiin luottaminen tuhoaa

reettoreille ominaisen kyvyn muistaa ulkoa hyvin paljon. Nykyajan uusille mediameille on ominaista, että ne muistavat kaiken sanatarkasti. Voidaan milloin tahansa ottaa esiin, mitä poliitikko lausui asiasta 20 vuotta sitten.

Habermasilaisittain julkinen keskustelu on järkipäisten argumenttien esittämistä "paras argumentti voittakoon" -periaatteella. Eli puhetta punnittakoon vain järkevän sisällön (logos) perusteella, ei esimerkiksi sen perusteella, kuka sen esittää (eetos). Tässä mielessä Habermas tulee lähelle Robert Mertonin esittämää modernin luonnontieteellisen tiedon ihannetta, jota luonnehtii universalismi, kommunismi, pyyteettömyys ja systemaattinen epäily. *Universalismi* tarkoittaa, että väitteiden totuusarvoa on punnittava ennalta annetuin epäpersoonallisin kriteerein riippumatta siitä, kuka väitteen esittää. Suurinkaan guru ei saa erikoiskohtelua, vaan hänen on alistuttava väitteineen perusteelliseen testaukseen. *Kommunismi* tarkoittaa tässä sitä, että tieto on saatettava ihmiskunnan yhteiseen käyttöön ja testattavaksi. *Pyyteettömyys* tarkoittaa, että tieteellistä tietoa ei sovi etsiä ja eritellä oman edun tai uran edistämisen tarkoituksessa. *Järjestelmällinen* tai *järjestetty epäily* tarkoittaa, että kaikki väittämät joutuvat automaattisesti epäuskon kohteeksi.

Nämä ovat ihan hienoja regulatiivisia ihanteita, mutta matoisessa maailmassa todellisuus näyttää toiselta. Mertonin ihanteet viittaavat ruumiittomaan, asemoitumattomaan, intressittömään tiedon subjektiin. Käytännössä kuitenkin puhujan eetos merkitsee paljon viestin uskottavuudelle. Tietoa salataan, ja julki kerrotaan vain omia tarkoituksia palvelevia asioita. Pyyteettömyyttä on turha etsiä poliittisista puheenvuoroista, tosin voi arvuutella, haetaanko puheenvuorossa todella yleistä etua vaiko yksityistä etua. Järjestelmällinen epäily kohdistuu yleensä vain vastapuolen esityksiin. Agoralla harjoitettiin myös demagogiaa, kansankiihotusta, tunnekuuhuun saattamista (paatos). Taitava reettori kuumensi tai viilensi kansaa sen mukaan, mikä oli tarkoituksenmukaista.

Agoralla esiintyminen vaati tiettyjä taitoja ja suosi tietentyyppejä ihmisiä. Sitä varten työnteosta vapaa luokka opiskeli nuoresta pitäen retoriikan taitoa. Se oli aikansa mediakoulutusta, erityistaitojen hankkimista hallitsevaa mediaa varten. Puhujalla ei sopinut olla agorafobiaa, torikammos. Esimerkiksi kirjallinen kulttuuri suosii toisenlaisia taitoja ja toisenlaisia persoonia kuin agoran orallinen kulttuuri. Neil Postman on ylistänyt juuri kirjallista kulttuuria sellaiseksi, joka erityisesti ruokkii järjen käyttöä ja ohjaa ajatukset pois esittäjän persoonasta. Postmanille televisio puolestaan oli laite, joka henkilökuultia, visuaalista mielihyvää, viihteellisyyttä ja nopeaa leikkausta suosiessaan tuhoaa järjellisen keskustelun edellytykset yhteiskunnasta. Jos näin oli, niin keskustelun edellytyksiä on Internetin kirjallisemman kulttuurin myötä saatu takaisin.

Agoran kaltaista aukiota voi käyttää muuhunkin kuin kansankokoukseen: kaupankäyntiin, uskonnollisiin tapahtumiin, maallisiin juhliin, oikeudenkäyntiin, julkiseen teloitukseen. Tullaan siihen teknologiatutkimuksen näkemykseen, että teknologia on aina teknisen ja sosiaalisen järjestelyn yhdistelmä. Kello laitteena ei ole mitään ilman sosiaalista ajan järjestelyä, osaamista ja noudattamista. Tekniset puitteet tarjoavat mahdollisuuksia ja reunaehtoja, joista osaa hyödynnetään sosiaalisissa käytännöissä. Agorakin olisi siis teknismateriaalinen järjestely, jota voidaan käyttää osana monenlaisia sosiaalisia käytänteitä. Samalla kentällä voidaan pelata useaa erilaista peliä. Julkisuus on peli eikä peili, totesi Kauko Pietilä kerran. Onko agoralla kansankokouksessa pelattavan pelin nimi "taistelu valasta"?

Tilaan liittyvät viestintäjärjestelyt tekevät mahdolliseksi tai mahdottomaksi asioita. Esimerkiksi disko huumavine musiikkeineen tekee tyhjäksi järkipäisen keskustelun, mutta korostaa liikunnallisen ja visuaalisen ilmaisun merkitystä suo-

sien näin tietynlaisia lahjakkuuksia toisten kustannuksella. Kirkko taas on tehty isokokoisen jumalan asunnoksi, ja sen on tarkoitus saada ihmiset tuntemaan itsensä vähäpätöisiksi, alistumaan, ei väittelemään yhteisen toiminnan suunnasta.

Entä sitten Habermasin esiintuomat kahvihuoneet porvarillisen julkisuuden työssijana? Kahvihuoneiden kulta-aikana 1680–1730 Lontoossa oli jopa 3000 kahvihuonetta, joissa istui oma vakiintunut miespuolinen kuppikuntansa. Kahvia pidettiin tuohon valistuksen aikaan ihan lääketieteellisestikin järjeä korostavana aineena. Kahvin juominen oli osa porvariston sosiaalista distinktiota rahvaasta, joka sumensi aivojaan ylettömällä oluen ja paloviinan läträämisellä. Rahanlaskenta ja muu järkevyyt oli porvariston itseymmärryksessä tärkeä erottava tekijä suhteessa nautinnoissa rypevään aatelistoon ja työväestöön. Kahvihuoneissa luettiin painotuotteita, lehtisiä ja kiistakirjoituksia ja kommentoitiin niitä. Satiiri oli suosittu kirjallisuudenlaji, koska sillä voitiin kritisoida kirkon ja aateliston valtaa sensuuria kierteäen. Keskiajalla oli ajateltava auktoriteettien määräämällä tavalla, nyt jokaista kehoitettiin ajattelemaan omalla järjellä. Kahvihuoneiden julkisuustila oli pieni ja sitä tuki kirjallinen julkisuus. Puheviestinnän tilanteena kuppila ei ole ollenkaan niin vaatava kuin agora.

Myöhemmin 1800-lukua kohti käytäessä, poliittisen lehdistön aikakaudella, journalistin ja poliitikon ammatit lankesivat paljolti yhteen. Parlamentissa kiiwaasti debatoitunut poliitikko kiirehti toimitukseen ja vetäisi räiskyvän pistokirjoituksen vastustajistaan. Sille sopi sitten ihailien naureskella kuppilassa. Kahvihuoneen henki ei enää tainnut olla rationaalinen ja objektiivinen, vaan vihollisten kimppuun käytiin ankaralla ja tunteikkaalla propagandalla. Meno oli kuin urheiluseurojen tukijoukkojen kiivailua puolesta ja vastaan. Poliitikka ei mitenkään välttämättä ole rationaalista argumentointia herruudesta vapaassa tilassa.

Kaiken kaikkiaan tilallisilla, teknisillä ja sosiaalisilla ratkaisuilla voidaan suosia tietynlaista toimintaa ja torjua toisenlaista. Toisaalta samakin tila voidaan ottaa monien eri pelien pelaamisen kentäksi, eivätkä kaikki pelit ole järkiperäisiä pelejä.